

Divadelná architektúra

Špecializované divadelné budovy a priestory na Slovensku

Divadelná architektúra na Slovensku má bohatú históriu. Autormi projektov historických divadelných budov boli predovšetkým zahraniční architekti, ktorých tvorivý vstup do slovenského prostredia bol veľkým prínosom aj pre rozvoj mestskej a miestnej kultúry. Vo svojich projektoch k nám prinášali aktuálne trendy európskych dobových myšlienkových prúdov.

Medzi najstaršie zachované divadelné budovy na západnom Slovensku patrí historická budova Slovenského národného divadla v Bratislave. Autormi tohto unikátneho diela boli v roku 1866 viedenský architekti Ferdinand Fellner a Hermann Helmer. Z prelomu 19. a 20. storočia sa na petržalskom nábřeží Bratislavy zachovalo významné, pôvodne letné Divadlo Aréna, ktoré je spojené s ranými rokmi tvorby jednej z najvýznamnejších osobností moderného európskeho divadla – režiséra Maxa Reinhardta. Špecifickým druhom architektúry z konca 19. storočia bola reduť. V kontexte miestnej architektúry má reduť a divadlo v Spišskej Novej Vsi mimoriadne postavenie. V dejinách slovenského divadla zohráva dôležitú úlohu mesto Martin – sídlo Matice slovenskej a Spevokolu. Tu v roku 1888 postavil prvý slovenský architekt a staviteľ Blažej Bulla Národný dom, dnes sídlo Slovenského komorného divadla, v ktorom našiel svoje pôsobisko aj spomínaný Spevokol. Ukázkovým príkladom klasicizujúcej architektúry inšpirovanej talianskym novecentom je Mestské divadlo v Žiline.

Budova Divadla Andreja Bagara v Nitre sa zaraďuje do modernej solitérnej divadelnej architektúry. Divadlo odráža dobové predstavy o flexibilnom a komplexnom divadelnom priestore. K modernej architektúre patrí aj novostavba Slovenského národného divadla v Bratislave. Traja autori v priestorovom koncepte prepojili klasický poriadok s modernou abstrakciou. Celkový priestor je rozdelený na opernú sálu, činohernú sálu a experimentálne štúdio s variabilným usporiadaním javiska a hľadiska.

Slovenské národné divadlo, historická budova 1886
Architekti Ferdinand Fellner, Hermann Helmer
Maketa Ján Čisárik, Ladislav Čisárik
Foto Múzeum Divadelného ústavu / Projekt Digitálne múzeum

Interiér historickej budovy Slovenského národného divadla
Foto Olja Triiška Stefanović / Múzeum Divadelného ústavu

Exteriér Spišského divadla v Spišskej Novej Vsi
Foto Lubo Stacho / Múzeum Divadelného ústavu

Exteriér Mestského divadla v Žiline
Foto Lubo Stacho / Múzeum Divadelného ústavu

Interiér Mestského divadla v Žiline
Foto Olja Triiška Stefanović / Múzeum Divadelného ústavu

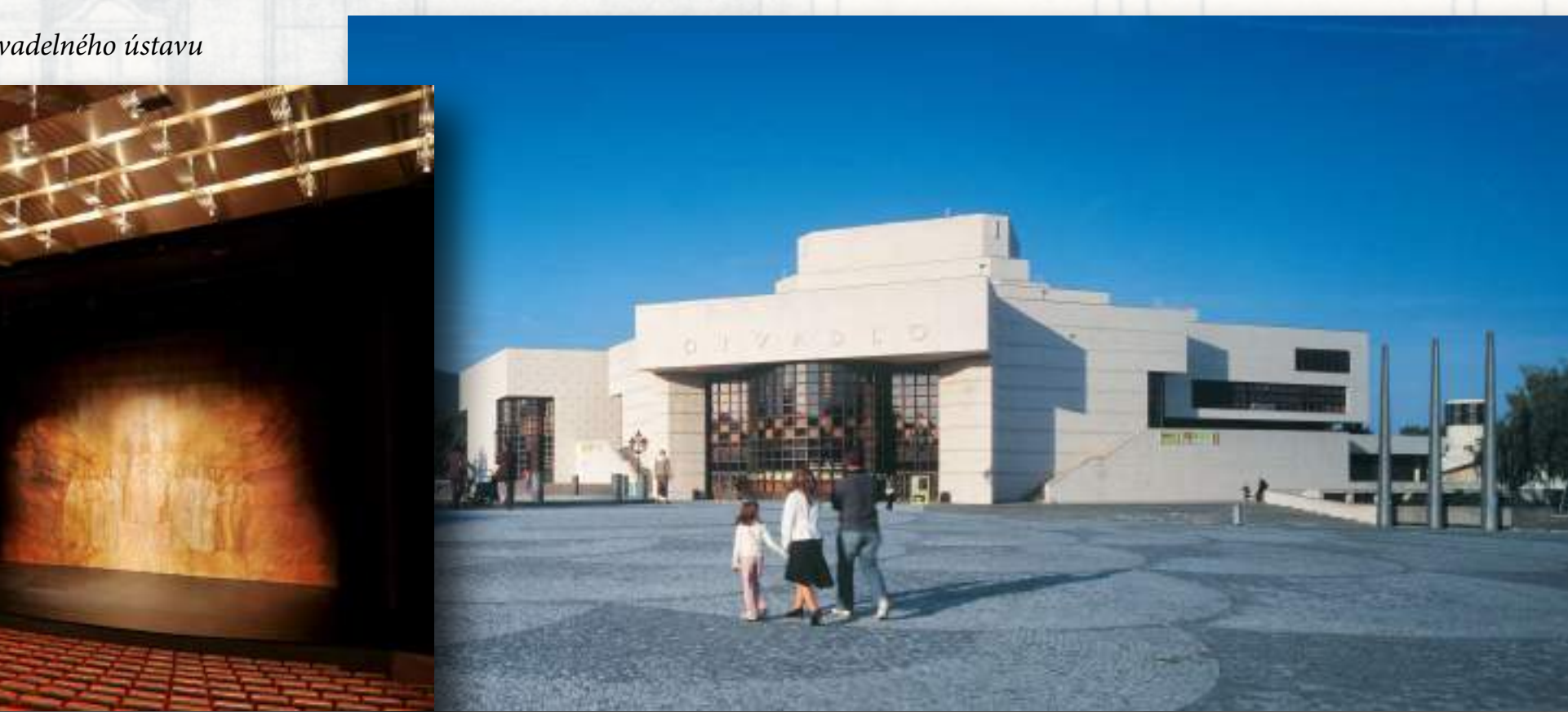
Exteriér Divadla Aréna v Bratislave
Foto Lubo Stacho / Múzeum Divadelného ústavu

Exteriér Slovenského komorného divadla v Martine
Foto Lubo Stacho / Múzeum Divadelného ústavu

Exteriér Divadla Andreja Bagara v Nitre
Foto Lubo Stacho / Múzeum Divadelného ústavu

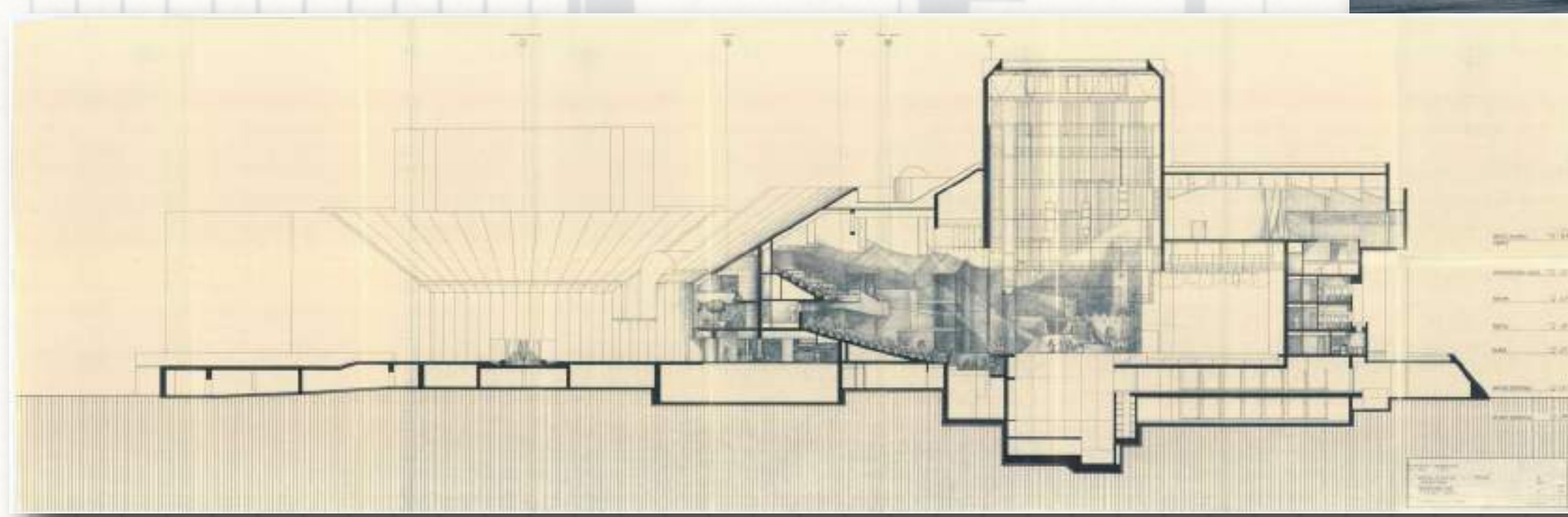
Exteriér novej budovy Slovenského národného divadla
Foto Lubo Stacho / Múzeum Divadelného ústavu

Interiér Divadla Andreja Bagara v Nitre
Foto Olja Triiška Stefanović / Múzeum Divadelného ústavu

Architektonický návrh novej budovy Slovenského národného divadla
Foto Múzeum Divadelného ústavu

Divadelná architektúra

Multifunkčné a experimentálne priestory

Už začiatkom 20. storočia sa špecializované divadelné priestory budovali ako súčasť administratívnych alebo iných účelových budov. Mestské divadlo Pavla Országha Hviezdoslava sa nachádza v bývalej budove Slovenskej národnej banky. Bolo včlenené do multifunkčnej budovy, ktorá v sebe spájala rôzne funkcie a prevádzky. Snahy o vystúpenie z tieňa veľkých „kamenných“ budov sú spojené so 60. rokmi a snahou o priblíženie sa divákovi. Atmosféra 60. rokov 20. storočia priniesla aj nekonvenčné divadelné priestory, kde sa divadelná prevádzka prispôbovala iným rozličným priestorom. Napríklad priestory dnešného Štúdia L + S boli od svojho vzniku a pôsobenia Tatra Kabaretu súčasťou hotela Tatra.

Všetky bábkové divadlá na Slovensku vznikli adaptovaním priestorov, ktoré sa pôvodne využívali iným spôsobom. Žilinské bábkové divadlo v súčasnosti využíva priestor bývalej židovskej telocvičnej jednoty Makabi. Bábkové divadlo na Rázcestí od roku 1993 využíva priestor jednej z dvojice mestských víl v Banskej Bystrici postavených začiatkom 20. storočia. Hľadisko je flexibilné a dá sa usporiadať do viacerých variantov. Divadlo Štúdio tanca v Banskej Bystrici sa v roku 2010 presťahovalo z menších priestorov v dome kultúry do zrekonštruovanej budovy bývalého stavebného odborného učilišťa.

Architektonický experiment Stanica Žilina-Záriečie – S2 vznikol ako multifunkčný priestor v roku 2009. Bol postavený z pivných prepraviek, ktorého súčasťou bol aj 12 metrov dlhý starý lodný kontajner. Priestor oivenčený mnohými oceneniami, žiaľ, v roku 2019 vyhorel. Priestory, v ktorých hrá divadlo Teatro Tatro, stan a maringotka, v roku 2008 doplnil nový divadelný prostriedok a úspešný projekt Zázračný divadelný automat. Celosvetovú premiéru mal na kultúrnej olympiáde v Kanade v roku 2010.

Exteriér Divadla Štúdio tanca
Foto Múzeum Divadelného ústavu

Interiér divadla Štúdio L+S
Foto Múzeum Divadelného ústavu

Exteriér divadla Pavla Országha Hviezdoslava
Foto Lubo Stacho / Múzeum Divadelného ústavu

Interiér Bábkového divadla na Rázcestí
Foto Oľga Triáška Stefanovič / Múzeum Divadelného ústavu

Interiér divadla Stanica Žilina-Záriečie
Foto Múzeum Divadelného ústavu

Divadlo Teatro Tatro (Zázračný divadelný automat)
Foto Múzeum Divadelného ústavu

theatre . s k

Činohra Piliere svetovej dramatiky

Slovenčina sa v prvých rokoch existencie slovenského profesionálneho divadla dostávala na javisko veľmi pomaly a sporadicky. Činoherné slovo sa k divákovi prihováralo prevažne v češtine. Aj prvou činohernou premiérou v Slovenskom národnom divadle (2. marca 1920) bola česká hra – tragédia Aloisa a Viléma Mrštíkovicov *Maryša*, v réžii českého režiséra Václava Jiříkovského. Bez pomoci českých divadelníkov by sa však slovenská Tália rodila omnoho ťažšie.

Molière: TARTUFFE
Slovenské národné divadlo Bratislava 25. 5. 1946
Réžia Jozef Budský
Celkový záber
Foto Archív Divadelného ústavu

Jean-Paul Sartre: DIABOL A PÁN BOH
Slovenské národné divadlo Bratislava 18. 12. 1965
Réžia Jozef Palka
Zlava Ctibor Filčík, Martin Gregor
Foto Archív Divadelného ústavu

Karel Čapek: BIELA NEMOC
Slovenské národné divadlo Bratislava 18. 5. 1958
Réžia Jozef Budský
V strede Jozef Kroner
Foto Gejza Podhorský / Archív Divadelného ústavu

Alois a Vilém Mrštíkovi: MARIŠA
Slovenské národné divadlo Bratislava 21. 5. 1983
Réžia Vladimír Strniško
Zlava Božidara Turzonovová, Anna Javorková, Zdena Gruberová
Foto Kamil Vyskočil / Archív Divadelného ústavu

Slovenské divadelníctvo rýchlo dobiehalo zameškané a pravidelne siahalo aj po zahraničných hrách. Pri europeizácii, modernizácii a kultivácii činohernej tvorby zohrávala výraznú úlohu najmä francúzska a ruská dramatika. Tvorcovia dokázali s úspechom preniknúť do vnútorného sveta predlohy, osvojiť si náročný verš, ale i melodickú ľahkosť konverzačného štýlu francúzskych hier a na druhej strane obsiahnuť psychologicky komplikované vnútorné procesy postáv v ruských drámach.

Anton Pavlovič Čechov: TRI SESTRY
Divadlo Slovenského národného povstania Martin (dnes Slovenské komorné divadlo Martin) 21. 1. 1967
Réžia Miloš Pietor
Zlava Elena Zvariková-Pappová, Alžbeta Barthová, Katarína Hrobárová-Vrzalová
Foto Archív Divadelného ústavu

Alexander Nikolajevič Ostrovskij: VYNOSNÉ MIESTO
Slovenské národné divadlo Bratislava 16. 12. 1984
Réžia Lubomír Vajdička
Zlava Lubomír Paulovič, Zdena Studenková, Magda Vášáryová, Emil Horváth
Foto Kamil Vyskočil / Archív Divadelného ústavu

Skutočnou skúškou vzostupu slovenského činoherného umenia sa stal Parnas svetovej dramatiky – dielo Williama Shakespeara a divadelné dedičstvo antickej kultúry. Slovenskí divadelníci sa k tomuto dedičstvu dostávali veľmi oneskorene, keďže chýbali aktuálne preklady. Až od obdobia druhej svetovej vojny sa začal aj u nás cieľavedome pestovať záujem o Shakespeara a antickej drámy.

William Shakespeare: KRÁL LEAR
Slovenské národné divadlo Bratislava 25. 10. 1975
Réžia Pavol Haspra
Zlava Leopold Haverl, Karol Machata, Ctibor Filčík, Jozef Adamovič
Foto Kamil Vyskočil / Archív Divadelného ústavu

William Shakespeare: CORIOLANUS
Divadlo Jonáša Záborského Prešov 10. 3. 1967
Réžia Milan Bobula
Zlava Brigita Bobulová, Želmira Kačková, Peter Stražan ml., Milan Drotár, Gabriela Rumanová, Gita Mišurová
Foto Jozef Fecko / Archív Divadelného ústavu

Sofokles: OIDIPUS
Slovenské komorné divadlo Martin 16. 12. 2011
Réžia Roman Polák
V strede Marek Geisberg
Foto Braňo Konečný / Archív Divadelného ústavu

Christopher Marlowe: DOKTOR FAUSTUS
Divadlo Slovenského národného povstania Martin (dnes Slovenské komorné divadlo Martin) 25. 6. 1982
Réžia Jozef Bednárík
Zlava Ján Kožuch, Lubomír Paulovič, Ivan Romančík
Foto Jaroslav Barák / Archív Divadelného ústavu

Johann Wolfgang Goethe: FAUST I., II.
Slovenské národné divadlo Bratislava 18. 9. 2010
Réžia Martin Čičvák
Zlava Robert Roth, Zuzana Fialová, Alexander Bárta
Foto Oleg Vojtíšek / Archív Slovenského národného divadla

Podobný osud malo aj veľkolepé filozofické dielo Johanna Wolfganga Goetheho *Faust*. Filozofická a inscenačná náročnosť vyvolávala v tvorcovi veľkú úctu a rešpekt. Debutové uvedenie prvej časti Goetheho verzie malo premiéru v SND síce už v roku 1931 v réžii Viktora Šulca v českom jazyku, ale na kompletnej slovenské naštudovanie oboch častí Goetheho básnickej drámy sme museli čakať až do roku 2010. Pomedzi to sme sa však stretli aj s inými inscenáciami faustovskej témy a vo všetkých prípadoch išlo o odvážne a často i úspešné dramaturgické a režijné činy, ktoré dokazovali erudíciu a pripravenosť slovenských divadelníkov na túto nesmrteľnú tému rozumu a pokušenia.

t h e a t r e . s k

Činohra

Piliere slovenskej klasiky (1830 – 1930)

Za zrod slovenského divadelníctva sa považuje pôsobenie Gašpara Fejérpataky-Belopotockého a uvedenie *Kocúrka* Jána Chalupku v Liptovskom Sv. Mikuláši v roku 1830.

Slovenská dráma sa rodila ťažko a oproti svetu aj dosť oneskorene, naozaj plnohodnotne až v závere 19. storočia. Ale i tak vo svojej rôznorodosti obsahuje tituly kvalitou porovnateľné so zahraničnými vzormi. Zároveň v našom prostredí vznikli drámy, ktoré boli konkrétnymi prínosmi pre ďalšie epochy. Svoju aktuálnosť a divadelný potenciál potvrdzovali každým novým uvedením.

Ján Chalupka: KOCÚRKOVO
Štátne divadlo Košice 12. 9. 1959
Réžia Jozef Palka
Zlava Anna Grissová, Elena Kleisová, Jozef Hodorovský
Foto Mária Lietavská / Archív Divadelného ústavu

Jozef Holly: KUBO
Divadlo Slovenského národného povstania Martin (dnes Slovenské komorné divadlo Martin)
25. 4. 1981
Réžia Lubomír Vajdička
Zlava Elena Petrovická, Olga Solárová, Peter Bzdúch, Tomáš Žilincík
Foto Jaroslav Barák / Archív Divadelného ústavu

Ján Palárik: DROTÁR
Divadlo Andreja Bagara v Nitre 24. 5. 2019
Réžia Lukáš Brutovský
Zlava Tomáš Turek, Andrej Remeník, Marián Viskup, Barbora Andrešičová, Peter Oszlík
Foto Collavino / Archív Divadla Andreja Bagara v Nitre

Jonáš Záborský: NAJDÚCH
Slovenské národné divadlo Bratislava 31. 12. 1966
Réžia Karol L. Zachar
Zlava Mária Prechovská, Alojz Kramár
Foto Jozef Vavro / Archív Divadelného ústavu

Pavol Országh Hviezdoslav: HERODES A HERODIAS
Slovenské národné divadlo Bratislava 28. 5. 1955
Réžia Janko Borodáč
Celkový záber
Foto Gejza Podhorský / Archív Divadelného ústavu

Jozef Gregor Tajovský: STATKY-ZMÁTKY
Nová scéna Bratislava 22. 11. 1972
Réžia Miloš Pietor
Zlava Magda Vášáryová, Juraj Kukura, Olga Vronská, Viliam Polónyi
Foto Archív Divadelného ústavu

Ivan Stodola: BAČOVA ŽENA
Slovenské národné divadlo Bratislava 4. 10. 1928
Réžia Janko Borodáč
Celkový záber
Foto Archív Divadelného ústavu

Ivan Stodola: KEĎ JUBILANT PLÁČE
Slovenské národné divadlo Bratislava 15. 2. 1941
Réžia Ján Jamnický
Celkový záber
Foto Archív Divadelného ústavu

Július Barč-Ivan: MATKA
Divadlo Jozefa Gregora Tajovského Zvolen 13. 3. 1965
Réžia Ivan Petrovický
Zlava Mária Markovičová, Zora Paulendová
Foto Karol Miklóši / Archív Divadelného ústavu

R • K
SL • VENSKEH •
DIVADLA 2 • 2 •

Dráma

Prekonávanie realizmu (40. – 80. roky dvadsiateho storočia)

Slovenská dráma prešla od svojich počiatkov síce nedlhú, ale veľmi bohatú cestu. Inšpirovali ju nielen európske umelecké smery, ale aj domáci spoločenský a politický život a úroveň divadla. Ani slovenskí dramatici sa nevyhli dobovým módam a úskaliam, ktoré negatívne ovplyvnili podobu a kvalitu hier. Podobne ako sa príbehy a hrdinovia vyrovnávali s vlastnými problémami a vonkajšími okolnosťami, tak aj slovenská dráma viedla svoje zápasy – úspešne i neúspešne. Zanechala nám dôležité správy o vnímavosti a citlivosti človeka v kontexte dobových a civilizačných premien.

VHV (Vladimír Hurban Vladimírov): ZÁMKA ŠKRIPÍ
Divadlo Slovenského národného povstania Martin
(dnes Slovenské komorné divadlo Martin) 5. 2. 1993
Réžia Štefan Korenčí
Zlava Ján Kožuch, Jindřich Obšil, Lubomíra Krkošková
Foto Matúš Olha / Archív Divadelného ústavu

„Najväčšími nepriateľmi Slovákov sú Slováci!“

Replika Fischla z hry Ivana Bukovčana *Kým kohút nezaspieva*.

Peter Zvon: TANEC NAD PLAČOM
Slovenské divadlo Prešov (dnes Divadlo Jonáša Záborského Prešov) 1. 4. 1944
Réžia Dezider Stern-Stránsky
Zlava Imrich Jenča, Richard Novák, Štefan Adamec, Andrej Chmelko, Elena Rampáková
Foto Ambrozy / Archív Divadelného ústavu

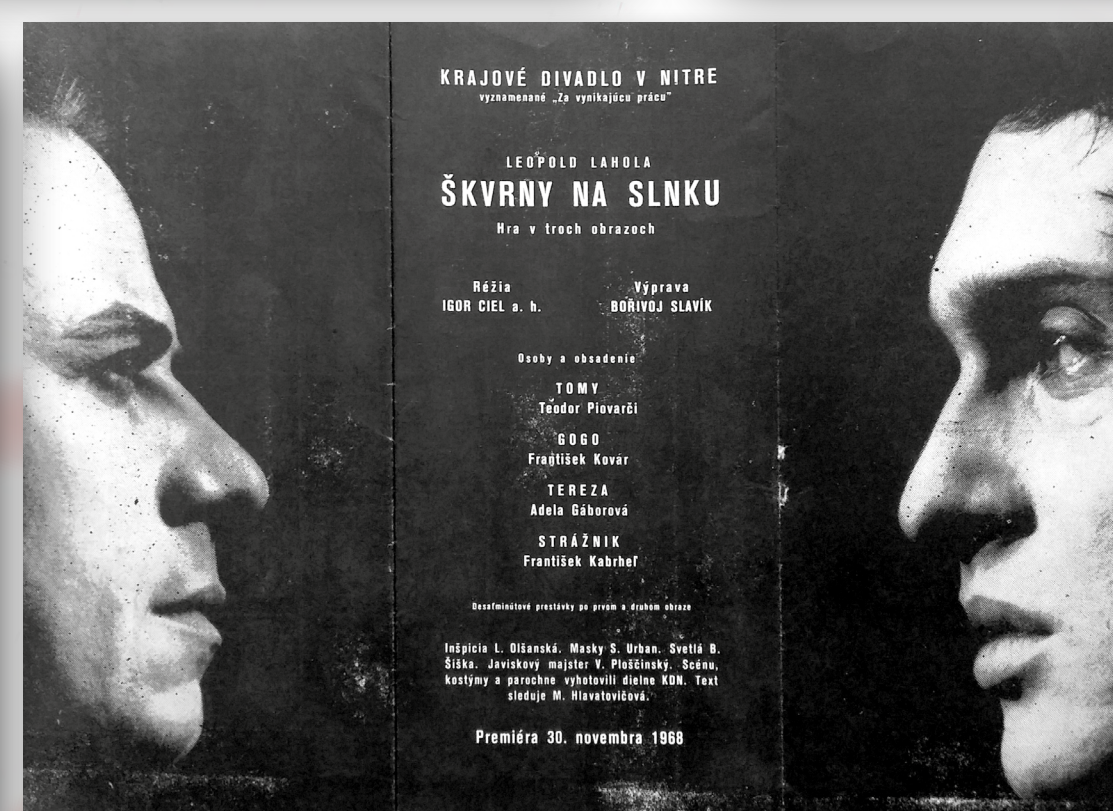
Július Barč-Ivan: DVAJA
Slovenské národné divadlo Bratislava 2. 3. 1984
Réžia Vladimír Strnisko
Zlava Ctibor Filčík, Martin Huba
Foto Jozef Vavro / Archív Divadelného ústavu

Ivan Bukovčan: KÝM KOHÚT NEZASPIEVA
Slovenské národné divadlo Bratislava 30. 8. 1969
Réžia Jozef Palka
V popredí Jozef Kroner, vzadu Jarmila Koleničová, Juraj Slezáček
Foto Jana Nemčoková / Archív Divadelného ústavu

Peter Karvaš: POLNOČNÁ OMŠA
Slovenské národné divadlo Bratislava 25. 10. 2014
Réžia Lukáš Brutovský
Zlava Anna Javorková, Milan Ondřík, Dano Heriban, Emil Horváth ml.
Foto Archív Slovenského národného divadla

Leopold Lahola: ŠKVRNY NA SLNKU
Krajové divadlo Nitra (dnes Divadlo Andreja Bagara v Nitre) 30. 11. 1968
Réžia Igor Ciel
Bulletin k premiére z roku 1968
Výtvarné riešenie Bořivoj Slavík

Peter Kováčik: SLOVENSKÁ RAPSÓDIA ALEBO HOSTINEC POD ZELENÝM STROMOM (Krčma pod zeleným stromom)
Divadlo Jozefa Gregora Tajovského Zvolen 27. 10. 1995
Réžia Ján Sládeček
Zlava Miloš Chrappa, Andrej Mojžiš
Foto René Miko / Archív Divadelného ústavu

Osvald Zahradník: SÓLO PRE (BICIE) HODINY
Divadlo Jozefa Gregora Tajovského Zvolen 9. 6. 1973
Réžia Peter Jezný
Autor plagátu Igor Hudcovič / Autori fotografií Igor Hudcovič, Karol Miklóš

„Trojica Karvašových hier *Jazva*, *Polnočná omša* a *Antigona* a tí druhí však tvorí predel nielen v jeho tvorbe, ale aj v celej slovenskej dramatiky. Na rozhraní päťdesiatych a šesťdesiatych rokov sa slovenská i česká dramatická tvorba postupne dištancovala od schematizmu päťdesiatych rokov a upínala svoju pozornosť od budovateľských tém k problematike človeka vo víre spoločenských premien. Karvašove drámy vyvolávali pozornosť, ale aj mnoho polemických otázok.“

KOVÁČ, Peter. Polnočná omša. In *Bojovník*. 7. 8. 2014, č. 16, s. 1 a 5.

„Do prítmnia miestneho hostinca prichádzajú zhora, z kopca jednotlivé postavy rozprávať o sebe, o druhých, ale i o nás, o tom, ako sme žili v tridsiatom treťom, ale aj o tom, ako žijeme a čo v nás zostane. Viacvrstvový text odкрýva osudy jednotlivcov, ktorí si nesú svoj batôžtek nešťastia, krivdy, zloby, nádeje a cez nich načrtáva osud tohto národa so všetkými jeho vlastnosťami – dobrotou, zlobou, závišťou, bezcitnosťou, chudobou.“

PODMAKOVÁ, Dagmar. Opäť Kováčik a opäť o človeku. In *Pravda*. 31. 10. 1995, roč. 5, č. 252, s. 5.